

Ђорђе Стојановић

Институт за политичке студије, Београд

Владимир Илић

*Факултет за медије и комуникацију,
Универзитет Сингидунум, Београд*

КОНЦЕПТУАЛНА РЕКОНФИГУРАЦИЈА СОЦИЈАЛНОГ РАДА НА ПОЧЕТКУ XXI ВЕКА: МОЋ КОНТРОЛЕ *versus* МОЋ ОТПОРА*

Сажетак

Рад се бави напетостима између концепта социјалног рада схваћеног као социјална кура и надзор, те социјалног рада схваћеног као социјална трансформација и резистенција. У складу са тим рад анализира антиопресивне принципе преко модернистичке и постмодернистичке парадигме социјалног рада. Интенција је да реконфигурирање социјалног сервиса у складу са освешћивањем вредносних позиција социјалног радника, клијентска интерпретација властите позиције, оснаживање или јачање статуса корисничких захтева и компатибилна антиопресивна и анти-дискриминаторна пракса манифестују професионалне императиве у покушају афирмисања ефикаснијег и ефектнијег стандардизовања деловања у сфери социјалног рада.

Кључне речи: антиопресивност, антидискриминација, модернизам, постмодернизам, социјални рад.

---

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција* бр. 179009, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

УВОД

Историја социјалног рада је обележена са више или мање израженом, али сталном, динамичком напетости између оних који га третирају као сферу друштвеног лечења и контроле, те оних који га доживљавају као сферу друштвено мењања и отпора. Имајући ово на уму, са једне стране, констатујмо да се и модернистичка и пост-модернистичка перцепцији савременог света манифестује јасно профилисаним захтевима људи за потпуним елиминисањем било какве опресивности или дискриминације, то јест за одбраном права на пуно и недвосмислено самоиспољавање, а зарад неке нове нетрадиционалне форме нужно интерсубјективног и, свакако, „бољег сутра“. То подразумева процес освешћивања промена у интелектуалним поставкама и навикама, деколонизовање мишљења путем разоткривања, раскореењивања и замењивања интернализације дехуманизујућих приступа моћних других или, често несвесних, ставова о надмоћности. Усмереност ка аутономији и повећању моћи (јачању или оснаживању), у стицају са изградњом једнакијег друштва (повећањем његових демократских потенцијала), има значајне импликације на преовлађујуће дефиниције грађанства и партиципације у држави, укључујући и елемент благостања и цивилно друштво. Таква констелација је, ван сваке сумње, имала висок утицај на теорију и праксу социјалног рада. Једна од првих ствари која је доведена у питање је исправност научно заснованог интервенисања квалификованих социјалних радника на начин да се клијентско искуство и интенције гурају у други план или потпуно занемарују. Ерго, идеја је да реконституисање сервиса услуга у скалду са оптиком клијената, оснаживање или јачање фактора корисничких захтева и компатибилна антиопресивна пракса представљају професионалне императиве у покушају афирмисања ефикаснијег и ефектнијег стандардизовања деловања у сфери социјалног рада.

Са друге стране неолибералне политике благостања интензификују ниво друштвене ексклузије. Последица таквог стања је и повећање степена сиромаштва и степена маргинализованости оних који се боре за опстанак на ивицама друштва и трпе различите форме притисака. Живимо у свету који је више заокупљен стварањем профита него човека, у времену агресивног предаторског капитализма, који, за разлику од патерналистичке варијанте, не показује никакву форму „системске“ самилости или разумевања према онима који не прихватају његова начела. У том смислу једна од битних одлика културног кода предаторског капитализма је цинизам према сиромашнима, њихово демонизовање, презирање

и ширење страха од истих, пласман похоте и незајажљивости као нечега што би требало да замени респект према другим људима и заједничкој планети. Консеквентно, једна од главних дужности социјалних радника је трансформација такве културне матрице, отварање јавног простора за оне који се боре за превазилажење друштвене ексклузије, инсистирање на оснаживању оних који су заробљени у бременити и компликовани сплет неповољних социјалних околности. Не чуди онда што се као тежишно место праксе социјалног рада може одредити промовисање друштвене правде и људског развоја у условима неегалитарног света. Овај рад ће покушати да идентификује и, истовремено, деконструише као главну концептуалну амбиваленцију једне такве контекстуалне констелације перцепцију социјалног рада као дискурзивне зоне моћи контроле насупрот перцепцији социјалног рада као дискурзивне зоне моћи отпора.

1. АНТИОПРЕСИВНА ТЕОРИЈА И ПРАКСА СОЦИЈАЛНОГ РАДА

Као пет главних темата критичких социјалних теорија, препознатљивих код већине пропонената овог усмерења, можемо идентификовати:¹⁾ (1) регистровање моћи или доминације као лично доживљене и структурално креиране, свако разумевање функционисања моћи подразумева и разумевање облика интеракције личног и структуралног нивоа; (2) појединци могу учествовати у доминацији над собом преко неафирмативних веровања по питању властите позиције у социјалној структури, моћи са којом располажу и могућности за промене (у том смислу идеолошки садржај има политичке и друштвене функције ван разматрање валидности идејних поставки које га чине, утврђивање истинитости или неистинитости се јавља као мањи проблем у односу на последице које изазива нека идеолошка задатост); (3) да би се ефективна друштвена промена реализовала, потребно је да захвати међусобно испреплетане нивое индивидуалног и колективног (веома је важна лична способност ситуирања персоналних промена унутар шире постављених трансформационих ситуација); (4) за разлику од чистог конструктивизма, нагласак није стављен на искључиво друштвено конструисану природу знања, већ на интеракцију између чланова неког друштва и емпиријске реалности, оно што постаје бит-

---

1) Fook, J. и Gardner, F. *Practising Critical Reflection: A Resource Handbook*. Open University Press, Maidenhead, 2007, p. 35-39.

но није да ли неко знање има или нема емпиријску реалност већ, већ како је та реалност интерпретирана и коришћена у друштвеном свету; и (5) апострофирање начина путем кога се различита значења и праксе формулишу као друштвени однос, због тога што постоји потреба за одређеном динамиком у договарању узајамног разумевања зарад успостављања ефективне праксе, окружења која погодују успостављању комуникације и узајамног дијалога постају екстремно релевантна.

Развој критичког социјалног рада је директно повезан са ограничењима радикалног теоријског опуса:²⁾ (1) претпостављена радикалност социјалних радника реализована искључиво преко њиховог делања и примарност праксе као пресудног или одређујућег квалитета социјалног рада често је водила ка парализујућој пасивности; (2) могао се констатовати упрошћени, једносмерни и дедуктивни третман односа између теорије и праксе; (3) идеја да позиција ефективног „радикалног социјалног радника“ подразумева неки акт преобраћања превише личи на неку форму идеолошког притиска или условљавања; (4) претходно имплицира да клијент који жели помоћ мора и сам да прихвати начела радикалне теорије; (5) радикална перспектива, генерално посматрано, има веома проблематично, лимитирано разумевање моћи и идентитета, које није у стању да покрије читаву ситуациону палету у оквиру које социјални радници и клијенти функционишу, они који се налазе у неповољном положају могу остати закључани у идентитету изниклом на таквом статусу; (6) радикалне теорије почивају на једном детерминистичком схватању човека, то јест људи, и могућности за промене, оне више тендирају ка проучавању феномена отуђења него ка феномену оснаживања или ојачавања, пре одбијају могућност личног ангажмана него што стварају моћ за реализацију промена. У стицају, све то је довело до диспаратности између прокламативних идеала оснаживања карактеристичних за радикалну традицију и начина како људи живе и доживљавају исте.

Уважавајући отклон критичких теорија како према претпоставци постојања неког фиксираних друштвеног поретка који у потпуности може бити схваћен, тако и, консеквентно, према пракси која би била његов природан или логичан део, за социјални рад су важна, дакле, три концептуална момента: (1) идеја друштвене промене и потребе колективног делања зарад њеног остваривања; (2) идеја интенционалности; и (3) идеја лимитираности друштве-

---

2) Fook, J. *Social Work: Critical Theory and Practice*. Sage Publications, London, 2002, p. 11.

них подела.³⁾ Када се разматра први моменат, ради се о томе да гро социјалне мисли претпоставља социјалну структуру која се може регистровати и, сходно томе, анализирати и описати, те потенцира чињеницу да друштво не почива на неком петрификованом или споро-мењајућем друштвеном поретку, већ да се налази у процесу сталне еволуције и повремених револуционарних трансформација, што поставља у први план деловање људи у смеру промене друштвеног света који живе. Конвенционална социолошка перцепција апострофира важност утицаја генералних друштвених форми на појединце, а фокално место критичке теорије је утицај људи на мењање генералних друштвених форми. То условава да се социјални рад преваходно третира као подручје делања, где се ангажман на нивоу интерперсоналног размештаја увек ситуира унутар неког корпуса активности карактеристичног за шире друштвене форме и где делање има атрибут политичког делања, у смислу да интерперсонална активност увек утиче на интеракцију ширих друштвених група. Суштински посматрано, критички оријентисани професионалци функционишу у сфери колективног активизма: радећи са клијентима и колегама у атмосфери разликовања, а по питању локално профилисаних проблема, они заправо раде на заједнички прокламованом циљу смањења или окончања неправде.

Када се ради о интенционалности, рецимо да у социјалном раду примена критичког мишљења води ка делању, које није стихијско или случајно већ програмирано или планирано. У том смислу, када се ради о критичким теоријама, потенцира се опрезност у идентификовању или разматрању порекла наших намера, ради се о повезаности са нетранспарентним вредносним и идеолошким претпоставкама око којих друштво треба да буде или је организовано. Трећи моменат сугерише да бити критичан не значи само употребљавати мишљење у техничком смислу, већ подразумева и чињеницу да је критичка димензија ситуирана унутар друштвених покрета усмерених ка мењању друштва, те да наше намере треба да буду формулисане преко анализе начина како се друштво мења или како може бити промењено ка стању веће слободе. Стога, критичко мишљење и деловање мора бити подржано анализом ограничења друштвених подела, попут класа или пола, те друштвених убеђења о инвалидности, сексуалности и етичком пореклу, креираних под окриљем идеја које се појављују као рационалне и које узимамо као дате, али су, такође, променљиве и део процеса мењања.

3) Payne, M., Adams, R. и Dominelli, L. „On Being Critical in Social Work.” у Adams, R., Dominelli, L. and Payne, M. (ed.) *Critical Practice in Social Work*. Palgrave, New York, 2002, p. 9-10.

У сврху што прецизнијег разумевања анти-опресивне праксе потребно је направити и њену дистинкцију од антидискриминаторне праксе.⁴⁾ Наиме, ограничења антидискриминаторне праксе су повезана чињеницом да је она упућена на видљивије форме опресије које су подложне друштвеним реформама (на пример, законском елиминисању дискриминације по основу расе или пола), док је антиопресивна пракса шире постављени појам који је упућен на пропитивање разлика у моћи међу групама и схватање те диференцијације као инсталиране у друштво до нивоа свеобухватног, свепрожимајућег утицаја на јавни и приватни живот. Антиопресивна пракса захтева: (1) само-познавање, само-актуелизацију и само-одређење; (2) знање и разумевање већине друштвених система (почев од породице, а завршавајући на заједници); (3) знање и разумевање различитих група и култура; (4) познавање начина за оспоравање и сучељавање различитих проблема на личном и структуралном нивоу; (5) освешћивање потреба за истраживаком оријентисаношћу; (6) посвешћеност деловању и променама.⁵⁾

Као начелне сличности између модернистичког и постмодернистичког приступа теорији и пракси критичког социјалног рада могу се идентификовати:⁶⁾ (1) усредсређеност на промену процеса и структура који одржавају доминацију и експлоатацију; (2) ангажман на страни потлачених и маригинализованих; (3) усмереност на еманципацију, друштвену правду, друштвене промене и друштвену једнакост; и (4) дијалогски однос између социјалних радника и људи зарад чије користи делују. Анти-опресивни приступ полази од претпоставке да је неједнакост персистентна одлика капиталистичких друштава, манифестна путем различитих начина подељености или диференцијације друштва. Процес социјалне диференцијације ствара неједнакост онда када хијерархизована моћ или утицај, укључујући и контролу над кључним ресурсима, бива повезана са специфичним друштвеним позицијама, што резултира доминацијом или супериорношћу неких група у односу на друге друштвене групе. Када социјална диверзификација тога ранга досегне стање постојаности и почне да се третира као дубински квалитет неког датог друштва, онда се може препознати начин путем кога обликује друштвену структуру. Имајући претходно у

4) Види: Dalrymple, J. и Burke, B. *Anti-oppressive practice: Social Care and the Law*. Open University Press, Buckingham, 1995.

5) *Ibidem*, стр. 18.

6) Allan, J., „Theorising critical social work.“ у Allan, J., Pease, B. и Briskman, L. (ed.) *Critical Social Work: An Introduction to Theories and Practices*. Allen & Unwin, Crows Nest, 2003, p. 47.

виду, за антиопресивну праксу се може рећи да представља општу вредносну оријентацију која се супроставља опресији коју корисници социјалних услуга могу да искусе у сфери расе, пола, класе, годишта, сексуалности, језика и хендикепираности или инвалидитета. Са друге стране она промулгира и специфични сет практичних вредности: (1) оснаживање; (2) партнерство; и (3) минамалну интервенцију.

Заправо, када говоримо о релацији опресивности и социјалног рада, онда мислимо на његову повезаност са односима супериорности и инфериорности који су засновани на перпетуирању, рекло би се, неке пласиране или затечене социјалне матрице доминације.⁷⁾ Таква констелација је директно упућена на статус социјалног рада као унификујуће снаге неке државе, он манифестује форсирање кохезије посредством спајања различитих људи у хомогену целину, спајања заснованог на скупу арбитрарних критеријума по питању екслузije и инклузије, то јест државних или националних тежњи ка остварењу грађанских права на нивоу ултрасензибилних или рањивих душтвених група. Ерго, задаци социјалног рада су несумњиво противречни: са једне стране се ради о помоћи жртвама неегалитарног и диверзификујућег социјалног поретка узрокованог процесима индустријализације карактеристичним за либерално-капиталистичка друштва, док је са друге стране потражња за ресурсима, у смислу реализације претходног, „спакована“ у политички „коректне“ или прихватљиве форме. Постављање ограничења унутар угрожених друштвених групација од стране политичких структура правда се могућношћу злоупотребе расположивих ресурса и могућношћу неприхватања морално стандардизованих и пожељних животних модуса.

Тако испрограмиране бојазни инкорпориране су у одговорност социјалних радника по питању разврставања својих клијената на оне чији су захтеви пожељни и на оне чији су захтеви непожељни, што се постиже преко дискреционе моћи активирања ресурса на корист првих и ангажовања принудних средстава, легитимизованих законом, у смеру других. Професија социјалног радника је, следствено, оптерећена конфузностима и двосмисленостима по питању идентификовања оних којима треба или не треба помоћи у оквиру прописаних услова. Они су део друштвене контролне машинерије, који је, парадоксално, стимулисан да реагује на потребе свих оних којима је помоћ потребна. Код социјалних радника, то да ли функционишу на репресивном или плану помоћи ће зависити

---

7) Dominelli, L. *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*. Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 28-32.

од процене појединаца и следствених околности у условима неке временски задате или профилисане једнакости, што редукује њихову способност да делују као потпуно аутономни професионалци. Поред тога, мада је интегрални део државе благостања, социјални рад се не третира као нека општа корист, ранга образовања или здравства.⁸⁾

За разматрање антиопресивних вредности је, такође, нужно утврдити неке носеће принципе као процењивачку потку или матрицу за квалификовање различитих дискурса или понашања. У том смислу, можемо издвојити: (1) друштвену диференцијацију; (2) рефлексивност; (3) историјску димензију; (4) интерактивност друштвених система; и (5) моћ.⁹⁾ Када говоримо о друштвеној диференцијацији, онда заправо у први план стављамо системско уважавање њене динамике, која обележава релацију између надређених (субординирајућих) и подређених (субординираних) друштвених група по свим главним социјалним „расцепима“: раси, класи, полу или доби (поред којих могу егзистирати и други релевантни облици друштвеног диверзификовања базираног на: физичком и менталном здрављу, религији, регионалној припадности или сексуалним преференцијама). Диференцијација, која карактерише како унутрашњи план неке групације тако и сепарацију међу групацијама, резултује врло комплексним опресивним стањем произашлим на повезаности и преклапању њеног супстрата, специфичог за одређено време и околности, те за одређене појединце и групе. У том смислу, етичност је доведена до крајњих граница јер није у питању само поштовање неког појединца, већ мутуално поштовање појединца који су чланови екстремно различитих друштвених групација.

Надаље, морални актер се не треба третирали као пуки посматрач, већ као учесник у неком практично детерминисаном простору, као неко ко заузима неку специфичну позицију релативне моћи. Узајамни ангажман људи на дијалогској основи подразумева интеракцију њихових перцепција, па вредности и перспективе представљају сам нуклеус процеса разумевања, који је немогуће потпуно сагледати без контекстуалног оквира дељења моћи. Овде, дакле, није реч о трансферу моћи, већ о полуаксиоматској друштвеној ситуацији у којој свако располаже са неким износом исте. На тој линији, за социјални рад је битан дијалог између социјалних радника и корисника њихових услуга: социјални радници успоста-

8) *Ibidem*, стр. 29.

9) Clifford, D. and Burke, B. „Developing Anti-oppressive Ethics in the New Curriculum.“ *Social Work Education*, 24(6), 2005, p. 683-685.

вљају како међусобни етички однос, тако и етичку однос и са слабима и са моћнима као социјално профилисани учесници, а не као неутрални професионалци.

Треба напоменути и то да су идентитети мултидимензионални, појединац или група људи симултано могу бити опресивни субјект или објект опресије. Они тако, на пример, могу бити „опресори“ у односу на једну идентитетску поставку, рецимо, родног типа, а „опресовани“ на нивоу идентитетске поставке класног типа. Без обзира на то што опресори могу да буду сензибилизовани за позицију опресованих, напуштање привилегованог статуса је као по правилу скопчано са потешкоћама, а и сама емпатија може бити чисто интелектуалне природе. Ерго, они не могу имати инсајдер/аутсајдер улогу у односу на специфични друштвени расцеп у оквиру кога су привилеговани. Измешаност или очекивана могућност да неко буде и опресор и опресовани отвара простор за инсајдер/аутсајдер позицију која се ослања и на познавање или укључивање наратива опресованих и наратива опресора. Анти-опресивна пракса се не фокусира само на један вид ексклузивистички постављеног идентитета, већ омогућава разматрање различитих форми опресије са којима се поједанац сусреће, то јест тумачи их или ишчитава као такве.

2. ПОСТМОДЕРНИСТИЧКА ПЕРСПЕКТИВА СОЦИЈАЛНОГ РАДА

Став да је модерни свет обележен дисконтинуитетом, инконгруенцијом, дисонанцом, фрагментацијом и дисензусом (ради се, дакле, о једном нестабилном окружењу испуњеном несигурношћу), постмодернисти повезују, не потпуном снагом узрочно-последичне везе, са: (1) преласком на постиндустријско, информативно и потрошачко друштво; (2) дезорганизованошћу капитализма, социјализма и бирократије; (3) транснационализмом и глобализујућим процесима; (4) пропадањем међународног поретка одржаног од стране Сједињених Америчких Држава; (5) реструктурирањем запослености, незапослености и слободног времена на бази пост-фордистичких принципа; (6) реструктурирањем друштвених категорија, класа, рода, расе и сексуалности; и (7) гашењем старих и појавом нових знања и дикурса.¹⁰⁾ Додао бих на овоме месту, да по поме мишљењу, постмодерност, а и постмодернизам, не

---

10) Gibbins, J. R. „Postmodernism, poststructuralism and social policy.“ у Carter, J. (ed.) *Postmodernity and the Fragmentation of Welfare*. Routledge, London, 1998, p. 33.

могу без модерности. Другим речима, онолико колико између модерности и традиционалности постоји јасна демаркациона линија (где модерно и традиционално нису одређени као културолошки појмови, већ на линији задато, есхатолошко и непропитљиво на супрот научном, усвршавајућем и сазнатљивом), у случају модерност-постмодерност те демаркационе линије нема. Ово не значи да је постмодерност део модерности, већ да се постмодерност и модерност надовезују у истој стварности (са отвореном могућношћу паралелизма). Постмодернизам се, у широј констелацији, може схватити као одговор на перпетуирање модернистичке Кризе, као њена деконструкција.

Време које живимо је постало време коме не желимо да припадамо, свет који сачињавамо као да није свет који прихватamo, стварност је постала толико удаљена од модернистичких обећања напретка, једнакости, толеранције, слободе и мира да запитаност о томе шта овај свет јесте метаморфозира у „увредљиву“ енигму, која у теоретском универзуму кулминира као перпетуирање радикализованих спорења, док на плану стварног живота потискује и извитоперује универзум људске духовности. Већи део онога што нас системски окружује или чему системски припадамо, што нас „апсорбује“ или „раздваја“, те онога у шта верујемо је постало провизоријум, једина извесност је стална неизвесност. Ми живимо свет који чак и кад је само-перципиран као традиционалан, заправо једна пост варијанта тумачења истог, један од могућих идентитских алгоритама, који је вертикалан у дискурзивном отклону али хоризонталан у оперативном дискурзивном ширењу, свет измишљених традиција у поводу моћи. Социјални рад ситуиран у такав контекст има сасвим другу „теоретску“ димензију: он ће морати да у једном тренутку буде неко ко подстрекује идентитете, неко ко измиче хегмоном кодирању и рекодирању одређених односа моћи.

Све у свему, поставку по којој посмодерно представља терминолошки спој који сугерише неки поредак, етос или покрет који се налази ван, против или после модерног пандана треба узимати са доста резерве, јер се њена модернистичка природа манифестује самим следом од модерног ка постмодерном, ситуирањем постмодерног унутар модерног поретка линеарног времена, те је тако чврсто повезана са метанаративом историјског прогреса или еволуције. Са друге стране, постмодерности се може приступити не из угла продужавања или раскида са модерношћу, већ из угла откривања и трансгресије реализоване преко прихватања експерименталног момента прикривеног унутар модернистичког поретка. Постмодерност нарушава модерност и сродне јој наративе изнутра и пла-

сира нове форме историјског времена које садрже властите стра-тегијске потенцијале. Постмодерност „саботира“ линеарно време модерности делујући истовремено у прошлости и будућности, она није пуко раскидање са традицијом и модерношћу, већ и историјска деконструкција модерне прошлости зарад отварања простора новој недефинисаној будућности.

Наглашавајући да под постмодернизмом подразумева и пе-риод и облик теоретског промишљања друштва, Норман Дензин (Norman Denzin) држи да постмодерну друштвену теорију карак-терише:¹¹⁾ (1) раскидање са велико-системским теоријама које дру-штво концептуализују као тоталитет; (2) снажна заокупљеност са кризом легитимитета и искуством које обележава модерни, компјутеризовани и медијима „прекривени“, светски културни сис-тем; (3) помак у теоретизовању који превазилази феноменолошке, структурне, пост-структурне и критичке теоретске формулације; (4) радикална концептуализација језика, лингвистичке филозофи-је и прагматизма; (5) критику научног знања и реализма у касној капиталистичкој ери; (6) критику субјекта у друштвеној теорији; (7) повратак комодитету као главној теоретској проблематици; (8) усредсређеност на нестајање научних, религијских и уметничких метанаратива у свакодневном животу; (9) залагање за нову перцеп-цију социјалног; и (10) коренито неповерење у разум и науку као силе које ће довести до беневоолентно постављеног утопијског дру-штва заснованог на консензусу, рационалној комуникативној акци-ји и људској слободи.

Доминик Стринати (Dominic Strinati) као детерминишу-ћа обележја постмодернизма идентификује:¹²⁾ (1) појаву друштва у оквиру кога масовни медији и популарна култура представљају најважније и најмоћније институције које профилишу све друге вр-сте друштвених односа, између културе и друштва је стављен знак једнакости (идеја да медији рефлектују ширу друштвену реалност је замењена идејом позиционирања самог друштва унутар оквира масовних медија, површни слој медијске презентације више не до-воде до извитоперења неке стварности ван ње саме, она је, наиме, стварност сама); (2) апострофирање стила и волабилитета постаје све битније, знакови се користе због њих самих, а не због неке ко-рисности или дубљих вредности које репрезентује (последича тога је занемаривање квалитета попут уметничке ваљаности, интегри-тета, озбиљности, аутентичности, реализма, интелектуалне дуби-

11) Denzin, N. „Postmodern social theory.“ *Sociological Theory*, 4(2), 1986, p. 194-195.

12) Strinati, D. *An Introduction to Theories of Popular Culture*. Routledge, London, 2004, p. 211-216.

не и чврстих наратива - садржај, суштина и значење су постали бесмислени); (3) елиминисање дистинкције између високе културе (уметности) и популарне културе, постмодерна популарна култура не признаје „племениту“ различитост и „целестијалне“ претензије уметности; (4) чињеницу да због брзине и обима модерних масовних комуникација и лакоће и велоцитета са којом се људи и информације могу селити са једног места на друго, време и простор постају мање постојани и разумљиви, а више збуњујући и некохерентни, што у стицају чини да постмодерна популарна култура бива културом ван историје, она не перципира историју као континуирани, линеарни наратив, као недискутабилни след догађаја; (5) скептичност постмодерне теорије према метанаративним поставкама (апсолутним, универзалним и свеобухватним системима знања и истине), према тотализујућим дискурсима и илузији „универзалне“ људске историје, за које држи да су дезинтегрисани, да губе на вредности и легитимности, те да су све више подложни критици.

Постмодернисти већину својих критика социјалног рада реализују преко препознавања модерностичких тенденција концентрисаних око: (1) склоности ка третирању клијената као хомогених објеката; (2) некритичког прихватању научних достигнућа као прогресивних; (3) узалудна потрага за вечним истинама; или (4) фиксираног или тотализујућег схватање идентитета.¹³⁾ За антиопресивну праксу је битно да се овим потенцира важност разлика и одбацује третирање унитарности као потпуно непропитујуће, дате. Поред тога, постмодернизам указује на то да антиопресивни ангажман може остати заробљен у претпостављене професионалне „аксиоме“ пасивности клијента и, следственог, патерналистичког приступа који то омогућава. У том смислу, деконструкција хомогеног пасивног субјекта представља један од централних темата постмодерностичке критике.

Постмодернизам указује и на то како модерностичка парадигма партнерства са клијентом привилегује оне који контролишу друштвене ресурсе. Он, такође, апострофира укорененост клијената у свакидашњим интеракцијама, навикама и рутинама, то јест потенцира микро-ниво мутуалности клијента, сфере у којој остварује највећу контролу, на уштрб најширег плана промена, макронивоа односа моћи. Антиопресивна пракса не може игнорисати ни једну од ових димензија, јер онда не би успела да иницира процес мењања. За постмодерностички поглед на свет карактеристично је да се моћ не посматра само кроз оптику принуде и репресије,

---

13) Dominelli, L. *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*. op. cit., p. 163-169.

већ и кроз оптику продуктивности. Било би погрешно помислити како моћ, као притајена и свеprisутна сила, у некој форми хегемонског дискурса, који не дозвољава формулисање алтернативног знања, одбацује могућност промене, па да је тако неадекватна за евидентну потребу за мењањем. Ствар је у томе што постмодернизам инсистира на идентификовању локуса прескрибовања промена, то јест он инсистира на томе да један хегемони дискурс прописује и врсту пожељних и непожељних промена. Поставља се онда питање да ли су укалкулисане промене заиста и промене или простори у оквиру кога се репродукује једна матрица моћи. За социјални рад је онда битно да се преко језика, који је за постмодернисте изузетно важан, мења и следствена пракса.

У постмодерном дискурсу стварност је изражена и структурирана преко језика, ми смо оно што кажемо. То што смо одређени наратив не значи да се други наратив изоставља, то никако не значи и да се тим чином деградирају други наративи. За постмодернисте, наше Ја је децентрирано, зато што субјективитет креиран у језику пре резултира фрагментираним и умноженим Ја него рационалним и интегрисаним панданом. Не постоји, дакле, језик који би до краја одражавао природу и који би, као такав, био изузет од додатних објашњења, тумачења и дефинисања, инвенције „новог језика“ чија је сврха објашњење неког односног језика. Форсирање постојања савршеног, недискутабилног или „инфалибилитетног“ језика, чак и када је математика у питању, позитивистичка је фантазмагорија, моћна тираноидна фантазмагорија која сваки другачији приступ, тугаљиво надмено и самоуверено, дифамира и гура у други план. Постмодернисти никада нису тврдили да истине нема, за њих је само много важније, од успостављања односа између истине и метода, схватити како ниједан метод није вредносно неутралан, то јест регистровати зависност метода од одређених теоретских претпоставки и перспектива.

Шире посматрано, ради се о томе да не постоји само једна потпуно прихваћена реалност која је изражена само једним језиком. Неквантитативна упућеност постмодерниста на реалност није спорна. При томе, нерепрезентативистичка и непозитивистичка теорија знања постмодернизма се не може бркати са одрицањем постојања било какве реалности. Код постмодернизма се заправо ради о посвећивању пуне критичке пажње начину путем кога култура и дискурс, који су непроблематично реални, конструишу представу о свету, то јест његово значење. При томе, свет није само текст, али сви текстови су светови, заокружене друштвене целине оних којих пишу и оних који ишчитавају, те преко којих се врши

емисија и рецепција моћи. Постмодернистичка прегнућа нису, дакле, усредређена на откривање фундамента и услова истине, већа ка откривању, супростављању и раду против политичких изопачења нашег времена, то јест ка начинима упражњавања моћи зарад друштвених промена. Ово се заправо посебно односи на антиопресивну перспективу у социјалном раду.

ЗАКЉУЧАК

Амбијент унутар кога делују социјални радници се састоји од личних, друштвених и материјалних елемената уграђених у одређени скуп односа моћи, вредности и погледа на свет, који међусобно делују једни на друге, мешају се и тако стварају посебне контексте обележене константним променама. Однос између социјалног радника и клијената је перманентно еволуирајући процес, који своју стабилност досеже преко репродукције неких властитих елемената или аспеката током одређеног временског периода. Социјални радници су често ангажовани на помоћи различитим појединцима и групама под условима на чије формулисање уопште нису утицали и са средствима која нису аналогна потребама. Таква позиција намеће социјалним радницима, преко регистравања повезаности између облигаторне праксе на микро-нивоу и снага на макро-нивоу које је диригују, усмереност на иницирање јавних дискусија о месту и разлозима каналисања одређених ресурса. Питање идентитета, агенције и моћи остају важне позиције у борби за унапређење друштвених односа у једном већ радикалне неегалитарном свету. Међутим, ради се о областима које нису фиксиране унапред, па социјални радници могу да партиципирају у надметању за њихово значење. Таква констелација води ка егалитарнијим друштвеним поставкама и развијању нових савеза трансверзално постављених у односу на друштвене поделе, ка друштву које није утемељено на истости која у први план истиче нестабилно јединство несклоних учесника.

За постмодернизам се може рећи да по питању људске природе полази од чињенице да су индивидуални идентитети највећим делом конструисани преко друштвено-лингвистичких група којима појединци припадају на нивоу етничитета, расе, пола и богатства, те да је евидентно присуство сталних сукоба између тих група, конфликта који се, услед елиминације разумности, решавају употребом камуфлиране или огољене силе са односима надмоћности, поковавања и потчињавања, те да на политичком и етичком плану показује емпатичност или наклоност према потлаченим и вољу за

ангажманом на њиховој страни. Не постоји начи да се из просто-ра идентификовања онога што јесмо елиминише чињеница да то чинимо преко дистингирања у односу на друге, свако тотализовање идентитета, његово редуковање, хереметизовање или оклузовање, ће условити да и друге, тим „осиромашеним“ укалупљивањем, перципирамо као сведене, једнодимензионалне или „малокрвне“. Ерго, за постмодерни социјални рад интересантан истраживачки локус није констатовање факта да сви имамо идентитете, него који ће фрагмент наших идентитета бити у првом плану, који ће бити постиснут у други план, како наши идентитети метаморфозирају и каква ће се врста односа формирати под утицајем уважавања разлика. Модернистичка усмерење супсумира хотимично индивидуално упражњавање моћи, појединца схваћеног као аутономног агента са фиксираним природом и релативно стабилним, персистентним и слободно изабраним интересима, док постмодерна оријентација претпоставља појединачне и колективне идентитете оформљене протоком времена унутар одређеног друштвеног контекста и интересе проистекле из тих идентитета.

ЛИТЕРАТУРА

- Allan, J., „Theorising critical social work.“ у Allan, J., Pease, B. и Briskman, L. (уп.) *Critical Social Work: An Introduction to Theories and Practices*. Allen & Unwin, Crows Nest, 2003, стр. 32-52.
- Carter, J. (уп.) *Postmodernity and the Fragmentation of Welfare*. Routledge, London, 1998.
- Clifford, D. и Burke, B. „Developing Anti-oppressive Ethics in the New Curriculum.“ *Social Work Education*, 24(6), 2005, стр. 677–692.
- Craig, G. и Mayo, M. *Community Empowerment: A Reader in Participation and Development*. Zed Books, London, 1995.
- Dalrymple, J. и Burke, B. *Anti-oppressive practice: Social Care and the Law*. Open University Press, Buckingham, 1995.
- Denzin, N. „Postmodern social theory.“ *Sociological Theory*, 4(2), 1986, стр. 194-204.
- Dominelli, L. *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*. Palgrave Macmillan, New York, 2002.
- Fook, J. *Social Work: Critical Theory and Practice*. Sage Publications, London, 2002.
- Fook, J. и Gardner, F. *Practising Critical Reflection: A Resource Handbook*. Open University Press, Maidenhead, 2007.
- Gibbins, J. R. „Postmodernism, poststructuralism and social policy.“ у Carter, J. (уп.) *Postmodernity and the Fragmentation of Welfare*. Routledge, London, 1998, стр. 31-49.

- Hicks, S. R. C. *Explaining Postmodernism: Skepticism and Socialism from Rousseau to Foucault*. Scholargy Publishing, Tempe, 2004.
- Lee, J. A. B. *The Empowerment Approach to Social Work Practice: Building the Beloved Community*. Columbia University Press, New York, 2001.
- O'Brien, M. и Penna, S. „Oppositional postmodern theory and welfare analysis: anti-oppressive practice in a postmodern frame.” у Carter, J. (yp.) *Postmodernity and the Fragmentation of Welfare*. Routledge, London, 1998, стр. 49-67.
- Parrott, L. *Values and Ethics in Social Work Practice*. Learning Matters, Exeter, 2010.
- Parton, N. „Risk, Advanced Liberalism and Child Welfare: The Need to Rediscover Uncertainty and Ambiguity.” *British Journal of Social Work*, 28(1), стр. 5-27.
- Payne, M., Adams, R. и Dominelli, L. „On Being Critical in Social Work.” у Adams, R., Dominelli, L. и Payne, M. (yp.) *Critical Practice in Social Work*. Palgrave, New York, 2002, стр. 1-13.
- Strinati, D. *An Introduction to Theories of Popular Culture*. Routledge, London, 2004,

Djordje Stojanovic, Vladimir Ilic

**CONCEPTUAL RECONFIGURATION
OF SOCIAL WORK AT THE BEGINNING
OF THE XXI CENTURY: CONTROLLING
POWER *versus* THE POWER OF RESISTANCE**

Resume

This paper deals with the tension between the concept of social work understood as a social cure and control, and concept of social work understood as a social transformation and resistance. Accordingly, the paper analyzes the anti-oppressive principles through modernist and postmodernist paradigm of social work. The intention is that reconfiguration the social services in accordance with the awakening normative positions of social workers, client interpretation of its own position, empowering and strengthening the status of user requirements and compatible anti-oppressive and anti-discriminatory practice manifest professional imperatives in an attempt to affirm efiksanijeg standardizing and more effective action in the field of social work.

Key words: anti-oppression, anti-discrimination, modernism., postmodernism, social work.

---

* Овај рад је примљен 30. октобра 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. новембра 2014. године.